

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	2	Урок 19	64
		Урок 20	67
		Урок 21	70
		Урок 22	74
КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ УРОКІВ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ. 10-й КЛАС (РІВЕНЬ СТАНДАРТУ)	3	Перехід до модернізму. Взаємодія символізму й імпресіонізму в ліриці	77
		Урок 23	77
		Урок 24	81
		Урок 25	84
		Урок 26	88
		Урок 27	91
		Урок 28	94
ПЛАНИ-КОНСПЕКТИ УРОКІВ	5	Драматургія кінця ХІХ — початку ХХ ст.	96
<i>I СЕМЕСТР</i>	<i>5</i>	Урок 29	96
Вступ. Оригінальна й перекладна література в сучасному світі	5	Урок 30	99
Урок 1	5	Урок 31	103
Золоті сторінки далеких епох	8	Сучасна література в юнацькому читанні	106
Урок 2	8	Урок 32	106
Урок 3	12	Урок 33	110
Урок 4	16	Урок 34	114
Урок 5	19	Підсумки	117
Урок 6	22	Урок 35	117
Урок 7	26	ДОДАТОК. ВАРІАТИВНА СКЛАДОВА УРОКІВ ПОЗАКЛАСНОГО ЧИТАННЯ	120
Урок 8	29	Урок 1	120
Урок 9	32	Урок 2	122
		Урок 3	127
Проза й поезія пізнього романтизму та переходу до реалізму ХІХ століття	35	ЛІТЕРАТУРА	
Урок 10	35	ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ	
Урок 11	38		
Урок 12	41		
Урок 13	44		
Урок 14	47		
Урок 15	51		
Урок 16	54		
<i>II СЕМЕСТР</i>	<i>57</i>		
Роман ХІХ століття	57		
Урок 17	57		
Урок 18	60		

ПЕРЕДМОВА

Цей методичний посібник створено відповідно до оновленої програми Міністерства освіти і науки України із зарубіжної літератури для 10-го класу, чинної з 2018/19 навчального року¹. Видання містить календарне планування за семестрами (рівень стандарту) та розширені плани-конспекти уроків із зарубіжної літератури для 10-го класу. Запропоновано значну кількість різноманітних прийомів та засобів сучасних педагогічних технологій, ураховано вікову психологію підлітків. Кожній темі передує чітка мотивація, що реалізує компетентнісний підхід до викладання згідно з вимогами Нової української школи.

Одна з найактуальніших вимог реформи сучасної освіти — компетентнісний підхід до викладання навчальних предметів, що нині активно запроваджує Міністерство освіти України. Такий підхід передбачає опанування вчителем методик компетентнісного навчання, розуміння сутності Нової української школи.

Зарубіжна література посідає особливе місце поміж шкільних дисциплін і є дієвим засобом у різноманітному розвитку особистості учнів, формуванні в них ключових компетентностей, даючи знання про світобудову, звертаючи увагу на смислові та світоглядні аспекти, допомагаючи знайти ціннісні орієнтири.

Сучасна програма із зарубіжної літератури спрямовує роботу вчителя на розвиток *ключових компетентностей* (уміння вчитися, спілкуватися державною, рідною та іноземними мовами, інформаційно-комунікаційної, соціальної, громадянської, загальнокультурної), а також на формування *предметної літературної компетентності* (комунікативної, емоційно-ціннісної, літературознавчої, загальнокультурної, компаративної та ін.).

Урок — це відкрита соціально-педагогічна система для здобуття учнями якісної освіти. Компетентність наших вихованців формується впродовж активної діяльності, тому самонавчання, самостійна робота учнів удома — запорука успішної освіти, здобуття життєво необхідних компетентностей. Компетентнісний підхід реалізується за умови поєднання учителем на уроках зарубіжної літератури доброзичливої, сприятливої атмосфери занурення кожного школяра у художній текст із мотивацією учнів до саморозвитку, їхньою активною читацькою та творчою діяльністю, діалогічністю уроку, емоційним сприйняттям навчального матеріалу та міжмистецьких зв'язків.

У посібнику наведено матеріали для поточного контролю знань, умінь та навичок учнів, а також для проведення тематичного оцінювання (тестування) упродовж навчального року з урахуванням кількох рівнів складності. Плани-конспекти побудовано у такий спосіб, що основну роботу на уроці виконують учні: учитель лише забезпечує успішну групову комунікацію, дає учням змогу застосувати вже набуті навички для опанування нових знань. Багато уваги приділено груповим формам роботи, виконанню індивідуальних завдань, залученню учнів до проведення уроку, прийомам критичного мислення й активним методам навчання, рольовим іграм, бесідам з елементами дискусії, міжлітературним і міжпредметним зв'язкам, сучасним засобам подання матеріалу (з опорою на візуальну пам'ять).

Це видання стане в пригоді не лише вчителям-початківцям, а й досвідченим педагогам, оскільки надає можливість обрати раціональні способи викладання навчального матеріалу, пропонує різні прийоми активізації образного, логічного, асоціативного мислення школярів, що розвиває спостережливість, пам'ять, зв'язне мовлення, культуру спілкування й естетичний смак, дозволяє якнайповніше розкрити виховний потенціал художньої літератури.

Наведений тут матеріал творчий учитель може використовувати повністю або частково, доповнюючи його власними напрацюваннями та зважаючи на рівень навчальних досягнень учнів конкретного класу. Для полегшення звітності плани-конспекти уроків розташовано на окремих аркушах з берегами для нотаток.

Тож, шановні колеги, бажаю вам успіхів і творчої наснаги!

З повагою, авторка

¹ **Складено за:** Програма для 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. Рівень стандарту / авторський колектив програми: голова — учитель-методист зарубіжної літератури Л. П. Юлдашева; наукові консультанти — д. філол. н., проф. О. М. Ніколенко, д. пед. н., проф. О. О. Ісаєва, д. пед. н., проф. Ж. В. Клименко, к. філол. н., проф. Ю. І. Ковбасенко, к. пед. н., ст. наук. співр. В. В. Снегір'ова, к. пед. н., доц. А. О. Мельник, к. пед. н., доц. О. В. Орлова; ст. викл. О. К. Бицько, члени групи — учителі-методисти зарубіжної літератури О. В. Гученко, І. І. Звершховська, Ж. В. Костюк, В. Г. Макаренко, Н. В. Онищенко, Н. І. Підгорна, О. В. Пітерська, Т. П. Сегеда, О. О. Семенюк, І. О. Смірнова, С. О. Тіхоненко, В. Г. Турияниця [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasis>.

КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ УРОКІВ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ. 10-Й КЛАС (РІВЕНЬ СТАНДАРТУ)

На навчальний рік — 34 години (35: 1 година — резервний час); на I семестр — 17 (18), на II семестр — 17;
на тиждень — 1 (із них: текстуальне вивчення творів — 28, розвиток мовлення (РМ) — 4 (у межах годин
на текстуальне вивчення творів), позакласне читання (ПЧ) — 2, контрольні роботи — 5)

№ з/п	Дата	Скориго-вана дата	Тема уроку	При-мітка
I СЕМЕСТР				
<i>Вступ. Оригінальна й перекладна література в сучасному світі</i>				
1			Значення художньої літератури для людини й людства ХХІ ст. Формування чи-тача в епоху цифрових технологій. Оригінали й переклади художніх творів, їхня роль у розвитку особистості. Перекладна література як важлива складова вітчиз-няної культури й чинник формування української нації	
<i>Золоті сторінки далеких епох</i>				
2			Давня Греція. Етапи й шедеври античності (огляд). Міфологічні, пригодницькі й побутові елементи в «Одіссеї» Гомера	
3			Уславлення людського розуму, вірності, винахідливості й допитливості. Засу-дження беззаконня, насильства, несправедливості, самовпевненості й марнослав-ства. Образ Одисея	
4			Специфіка італійського Відродження, його основні етапи, представники. Роль Данте Аліг'єри в історії європейської культури. Поема «Божественна комедія» як філософ-сько-художній синтез середньовічної культури й утілення ідей раннього Відродження	
5			Особливості композиції поеми Данте «Божественна комедія». Концепція світу й людини. Алегоричний зміст образів та епізодів. Жанр своєрідності твору	
6			Ренесанс в Англії: здобутки та представники. Здобутки драматургії Вільяма Шекспіра. Філософські й моральні проблеми в трагедії В. Шекспіра «Гамлет». Провідні мотиви твору. Художній простір (данське королівство як символ)	
7			В. Шекспір «Гамлет». «Чи бути, чи не бути?»: філософська проблематика трагедії	
8			Багатогранність шекспірівських характерів. Відкритість твору в часі, його рецепція та інтерпретації за наступних епох. РМ. Гамлет — вічний образ світової літератури	
9			Контрольна робота за темами «Вступ. Оригінальна й перекладна література в сучасному світі», «Золоті сторінки далеких епох»	
<i>Проза й поезія пізнього романтизму та переходу до реалізму ХІХ століття</i>				
10			Специфіка переходу від романтизму до реалізму. Романтизм у Німеччині. Ернст Теодор Амадей Гофман «Крихітка Цахес, на прізвисько Циннобер». Е. Т. А. Гофман як представник гротескної течії романтизму: віхи мистецького шляху	
11			Особливості сюжету й композиції повісті Е. Т. А. Гофмана «Крихітка Цахес, на прізвисько Циннобер». Протиставлення філістерів та ентузіастів як провідний конфлікт творчості митця	
12			Гротескні образи в повісті Е. Т. А. Гофмана «Крихітка Цахес, на прізвисько Цин-нобер». Викривальний зміст твору. Символіка	
13			ПЧ. Е. Т. А. Гофман «Золотий горнець»	
14			Школа «чистого мистецтва» в російській поезії. Лірика Ф. І. Тютчева й А. А. Фета (огляд). Художня довершеність творів	
15			Розвиток романтизму в США, видатні представники. Місце Волта Вітмена в літе-ратурному процесі США. Особливості світобачення митця. Зв'язок збірки «Листя трави» з історією та життям Америки. Тематика, проблематика, композиція збірки	
16			Образ ліричного героя збірки В. Вітмена «Листя трави». Символи. Традиції й художнє новаторство В. Вітмена. РМ. Виразне читання віршів митця. Тема-тичне оцінювання	
II СЕМЕСТР				
<i>Роман ХІХ століття</i>				
17			Особливості роману ХІХ ст. Значення Гюстава Флобера для розвитку реалізму. «Пані Боварі» Г. Флобера: конфлікт романтичних ілюзій та дійсності, сюжет і композиція, зображення суспільства	

№ з/п	Дата	Скориго-вана дата	Тема уроку	При-мітка
18			Еволюція Емми Боварі. Образи обивателів. Об'єктивний стиль Г. Флобера. Психологічні деталі. Боваризм як суспільно-психологічне явище	
19			Оскар Уайльд «Портрет Доріана Грея». Ідейно-естетичні погляди і творчий шлях митця	
20			Проблема краси й моралі в романі О. Уайльда «Портрет Доріана Грея». Система образів	
21			Еволюція головного героя роману О. Уайльда «Портрет Доріана Грея». Роль фантастики й символіка у творі. Традиції і новаторство митця в жанрі роману	
22			РМ. Дискусія «“Портрет Доріана Грея” слід вважати моральною чи аморальною книгою?». Підготовка до написання контрольного домашнього твору. Тематичне оцінювання	
Перехід до модернізму. Взаємодія символізму й імпресіонізму в ліриці				
23			Шарль Бодлер — пізній романтик і зачинатель модернізму. Збірка «Квіти зла» (загальна характеристика). Сонет «Альбатрос»	
24			Образи, символи, особливості поетичної мови у віршах Ш. Бодлера. («Відповідності», «Вечорова гармонія»). РМ. Виразне читання віршів митця напам'ять	
25			Теоретичні засади й художні відкриття поезії французького символізму. Взаємодія символізму й імпресіонізму в ліриці	
26			Поль Верлен «Поетичне мистецтво», «Осіньна пісня». Естетичні погляди поета у вірші «Поетичне мистецтво». Зображення пейзажів природи і душі в «Осіній пісні». Сугестивність, музикальність, живописність лірики	
27			Артур Рембо «Голосівки», «Моя циганерія». Художнє новаторство А. Рембо. Поєднання рис імпресіонізму й символізму в сонеті «Голосівки». Образ ліричного героя у вірші «Моя циганерія»	
28			Контрольна робота за темою «Перехід до модернізму. Взаємодія символізму й імпресіонізму в ліриці»	
Драматургія кінця ХІХ — початку ХХ ст.				
29			Моріс Метерлінк «Синій птах». М. Метерлінк як теоретик і практик «нової драми». Концепція символістського театру	
30			Ідея одухотворення життя й відновлення втрачених зв'язків у драмі-феєрії М. Метерлінка «Синій птах»	
31			Особливості розвитку сюжету казки-феєрії М. Метерлінка «Синій птах». Роль фантастики. Символіка образів. Трагування фіналу	
Сучасна література в юнацькому читанні				
32			Паоло Коельйо «Алхімік». Значення творчості П. Коельйо для сучасності. Мотиви й образи світової культури у творі. Ознаки роману-притчі	
33			Пошуки сенсу буття в романі «Алхімік». Поняття <i>своя доля, призначення, мрія душі, сенс існування</i> . Система образів (пастух Сантьяго, Фатіма, Мельхіседек, Алхімік)	
34			ПЧ. Цикл творів Сью Таунсенд про Адріана Моула. Еволюція головного героя, формування характеру й цінностей. Авторська іронія. Жанр щоденника	
Підсумки				
35			Підсумковий урок. Тематичне оцінювання	

Варіативна складова уроків позакласного читання

№ з/п	Дата	Скориго-вана дата	Тема уроку	При-мітка
1			Житєвий та творчий шлях, філософсько-естетична концепція творчості Джерома Девіда Селінджера	
2			Роман Дж. Д. Селінджера «Ловець у житі»: історія створення, тематика, символіка	
3			Дж. Д. Селінджер «Ловець у житі»: суперечності характеру головного героя Голдена Колфілда	

ПЛАНИ-КОНСПЕКТИ УРОКІВ

Дата _____

Клас _____

I семестр

ВСТУП. ОРИГІНАЛЬНА Й ПЕРЕКЛАДНА ЛІТЕРАТУРА В СУЧАСНОМУ СВІТІ

УРОК 1

Тема. Значення художньої літератури для людини й людства XXI ст. Формування читача в епоху цифрових технологій. Оригінали й переклади художніх творів, їхня роль у розвитку особистості. Перекладна література як важлива складова вітчизняної культури й чинник формування української нації

Мета — формувати компетентності: *предметні* (усвідомлення ролі художньої літератури в розвитку суспільства й особистості; розуміння значення національних і загальнолюдських духовних цінностей, утілених у творах літератури й мистецтва; уміння аналізувати; критичне мислення; естетичний смак); *ключові* (математичну: уміння виокремлювати головну та другорядну інформацію; інформаційну: навички роботи із джерелами інформації; уміння презентувати власні досягнення; загальнокультурну: прагнення літературної освіченості; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань.

Обладнання: підручник, роздавальний матеріал.¹

*Не повинно бути сліпих до краси, глухих до слова
та справжньої музики, черствих до добра, безпам'ятних
до минулого. А для цього потрібні знання, потрібна
інтелігентність, що даються культурою.*

Д. С. Лихачов

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОГолошення теми й мети уроку. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Робота з епіграфом

- ♦ Як ви розумієте вислів радянського філолога, культуролога, мистецтвознавця Д. С. Лихачова? Що означає *бути сліпими до краси*?
- ♦ Чому Дмитро Сергійович Лихачов вважає, що культура дає знання й інтелігентність, необхідні для виховання чутливості до краси?
- ♦ Що допомагає виховати культурну, інтелігентну особистість? (*Читання книжок.*)
- ♦ Французький просвітитель Вольтер писав: «*Увесь світ, за винятком лише диких націй, керується книгами*». Як ви розумієте цей вислів?

2. Слово вчителя

— Початок нового тисячоліття відзначено інтенсивним науково-технічним прогресом, активним розвитком ЗМІ й особливо телебачення, що потужно впливають на духовне, емоційне, інтелектуальне життя людей. За цих умов роль і значення літератури суттєво змінюються, а письменники, навіть найавторитетніші, перестають бути володарями дум.

¹ Тут і далі: для уроку літератури обов'язковими є підручники, словники, наочність (за можливості — мультимедійна презентація й відповідні медіазасоби), проте не зазначатимемо їх щоразу в обладнанні уроку.

У ХХІ ст. нерідко можна почути думку про те, що сьогодні важливіші інформаційно-цифрові технології, а книгу навіть називають анахронізмом, що повільно відійшов у минуле... Хіба можна погодитися із цим твердженням?

Сучасний англійський письменник-фантаст Ніл Гейман у статті «Чому наше майбутнє залежить від читання» розмірковує про роль читання художньої літератури для прогресу людства й наводить вражаючі факти. Він пише, що в книгах кожен може знайти щось *«життєво важливе для існування у цьому світі»*. Світ не обов'язково залишатиметься таким: усе може змінитися. Література може показати людині інший світ, влаштувати людині подорож туди, де та ніколи не була. Письменник стверджує: *«Якщо ви не цінуєте бібліотек, ви не цінуєте інформації, культури чи мудрості. Ви глушите голоси минулого та шкодите майбутньому»*.

Одного разу Альберта Ейнштейна запитали, як можна зробити дітей розумнішими. Його відповідь була простою та мудрою: *«Якщо ви хочете, щоб ваші діти були розумними, читайте їм казки. Якщо ви хочете, щоб вони були ще розумнішими, читайте їм ще більше казок»*.

Оксфордські вчені довели, що в процесі читання тренуються пізнавальні здібності мозку, активізуються ті його частини, які решту часу зазвичай не задіяні. Під час читання кров надходить у відділи мозку, пов'язані зі здібностями до концентрації та пізнання. Телевізійна передача, фільм або комп'ютерна гра цього ефекту не викликають. Отже, книга — це безмежний світ, необхідний для розвитку й виховання інтелектуальної та культурної особистості.

III. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Робота з підручником (запис до зошитів)

- ♦ Опрацюйте статтю підручника «Оригінальна та перекладна література». Заповніть правий стовпець таблиці «Основні вимоги до перекладу художньої літератури».

Очікуваний результат

Основні вимоги до перекладу художньої літератури

Точність	Перекладач зобов'язаний донести до читача цілком усі думки, висловлені автором. При цьому слід зберегти не тільки основні положення, а й нюанси та відтінки вислову. Піклуючись про точність передавання вислову, перекладач водночас не має нічого додавати від себе, доповнюючи або пояснюючи думку автора
Стислість	Перекладач не має бути багатослівним: думки слід викладати максимально стисло й лаконічно
Ясність	Лаконічність та стислість мови перекладу, однак, жодною мірою не мають шкодити ясності викладу думки, легкості її розуміння. Слід уникати складних і двозначних зворотів, що утруднюють сприйняття. Думку варто викладати просто та зрозуміло
Літературність	Переклад має повністю відповідати загальноприйнятим нормам літературної мови

2. Словникова робота (запис до зошитів)

Оригінал (у перекладі з латин. — *первісний, природний*) — це **1)** художній твір, переклад якого здійснюється; **2)** текст, створений мовою, якою володіє та яку обрав автор.

Переклад — **1)** передавання змісту усного висловлювання чи письмового тексту засобами іншої мови; **2)** текст, відтворений засобами іншої мови зі збереженням єдності змісту й форми.

Художній переклад — це відтворення засобами рідної мови особливостей іноземного літературного тексту в нерозривній діалектичній єдності його змісту й форми. Це один із найвагоміших виявів міжлітературної взаємодії.

Ідіостиль (індивідуальний стиль) — система змістовних і формальних лінгвістичних характеристик, властивих творам певного автора, яка робить унікальним утілений у цих творах авторський спосіб мовного вираження. Індивідуальні особливості стилю письменника практично неможливо з'ясувати без більш-менш широких зіставлень: **1)** із літературною мовою його часу як нормою, на тлі якої виявляються специфічні ознаки своєрідності, що певною мірою відхиляються від неї; **2)** з індивідуальними стилями інших письменників — сучасників чи попередників. Жодне серйозне дослідження стилю письменника без цих зіставлень неможливе.

IV. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ

1. Евристична бесіда

- ♦ Чому художній твір є носієм загальнолюдських цінностей?
- ♦ Що таке *оригінал, переклад, художній переклад*?
- ♦ Чим різняться оригінал та переклад?
- ♦ Поміркуйте: чи залишається незмінним зміст творів, перекладених з інших мов?
- ♦ Назвіть українських майстрів художнього перекладу.

2. Творча робота (у групах)

- ♦ Прочитайте вислови: *1-ша група* — «Культуру неможливо успадкувати, її необхідно завоювати» (*французький письменник Ж.-А. Мальро*), *2-га група* — «Жодна видатна національна література не розвивається поза живою і творчою взаємодією з літературами інших народів, і ті, хто думає піднести свою рідну літературу, стверджуючи, немовби вона виросла виключно на місцевому національному ґрунті, тим самим засуджують її навіть не на «блискучу ізоляцію», а на провінційну вузькість і самообслуговування» (*український літературознавець В. М. Жирмунський*). Як ви зрозуміли ці вислови? Чи згодні ви з ними?

(Представники груп коментують вислови. Учитель заохочує учнів до дискусії.)

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

1. Інтерактивна вправа «Мікрофон»

- ♦ Як ви розумієте вислів Ф. Жанліса «Люди, які читають книги, завжди керуватимуть тими, хто дивиться телевизор»? Відповідь аргументуйте.

2. Інтерактивний прийом «Незавершене речення»

- ♦ Завершіть речення:
 - «Мені вже було відомо...»;
 - «Проте я навіть не здогадувався (не здогадувалася), що...»;
 - «Відтепер я знатиму про...».

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: опрацювати теоретичний матеріал уроку за підручником; повторити вивчене про античність та Гомера за конспектом 9-го класу; прочитати поему Гомера «Одіссея».

Випереджальне (індивідуальне): підготувати повідомлення про життя Гомера.

Дата _____

Клас _____

ЗОЛОТІ СТОРІНКИ ДАЛЕКИХ ЕПОХ

УРОК 2

Тема. Давня Греція. Етапи й шедеври античності (огляд). Міфологічні, пригодницькі й побутові елементи в «Одіссей» Гомера

Мета — формувати компетентності: предметні (знання про літературу античності, життя і творчість Гомера; розуміння стилю гомерівської оповіді; уміння визначати міфологічні, пригодницькі й побутові елементи епічного твору; естетичний смак); **ключові** (уміння вчитися: пізнавальну активність; комунікативну: навички спілкування в колективі; толерантне ставлення до почуттів і думок оточуючих; інформаційну: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її; загальнокультурну: прагнення літературної освіченості; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань.

Обладнання: мапа Греції, репродукції творів образотворчого мистецтва (скульптури Венери Мілоської, Зевса в Олімпії; бюст Гомер, квадрига Аполлона з аттика Александринського театру в Санкт-Петербурзі роботи С. С. Піменова; картина П. Ф. Мола «Гомер, який диктує свої поеми»), роздавальний матеріал.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Евристична бесіда

- ♦ Що вам відомо про давні країни — Грецію та Рим? Які цікаві події їхньої історії пам'ятаєте?
- ♦ Поясніть назву цієї культурної епохи — *античність*. (*Античність — це узагальнена назва історико-культурної доби (I тис. до н. е.— до V ст. н. е.) двох народів Середземномор'я — давніх греків та давніх римлян.*)
- ♦ Що вам відомо про розвиток давньогрецької й давньоримської культур?
- ♦ Розкажіть про витвори античного мистецтва за репродукціями, розташованими на дошці.
- ♦ У чому полягає вплив античної культури на розвиток європейської літератури?

III. ОГолошення теми й мети уроку. мотивація навчальної діяльності

Учитель. Час безжальний... Він віддаляє нас від минулого, яким би прекрасним воно не було. Залишаються лише легенди, що передаються від покоління до покоління. Читаючи їх, мимоволі починаєш вірити у всемогутність Зевса, надзвичайну красу Афродіти, мужність Прометея, могутність Геракла. А ще в те, що світом мандрували співці (рапсоди), які склали дивовижні пісні про старовину. Одним з них був давньогрецький співець Гомер, із творчістю якого ми продовжимо знайомитися сьогодні.

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Повідомлення учнів (за випереджальним домашнім завданням)

— Запрошую вас пройти шляхами Гомера. Перед вами — мапа Греції.

Питання про те, ким насправді був Гомер, здавна цікавило людство. Ще з античних часів постать митця була оповита легендами й вигадками. Його уявляли мудрим старезним незрячим рапсодом (слово *гомер* за античності мало кілька тлумачень, а саме: від давньогрецького *омерео* — перехожий, зустрічний; від давньогрецького *омерос* — заручник; від давньогрецького

омерос — сліпий). Проте поеми свідчать, що їхній автор від народження був зрячим, оскільки дуже майстерно передав у своїх творах найтонші відтінки барв.

Точно не відомо, коли жив Гомер, найімовірніший час — VIII ст. до н. е. Біографія Гомера також не відома. За легендами, які приписують грецьким історикам Геродоту та Плутарху, народився майбутній співець неподалік малоазійського міста Смірни, на березі річки Мелес. Тут знайшла притулок його мати-одиначка, вигнана з рідного міста — фессалійської колонії Кіме, що в Малій Азії. Свого сина вона назвала *Мелесіген*, тобто *син Мелеси*. Нужденно жила жінка, поки не стала дружиною місцевого співця, який добре поставився до її дитини, вважаючи його сином та учнем. Тямущий до слова й музики хлопчина невдовзі випередив учителя й ще замолоду зажив слави навіть серед чужинців, які причалювали до берегів Смірни. Якось він познайомився з торговцем, що прибув із далекої Італії. Юнак, який на той час осиротів, сподобався мандрівникові, і той узяв хлопця із собою, щоб показати йому світ, познайомити з різними людьми та їхніми звичаями. Однак ледве юнак побачив цей неозорий новий світ, як його спіткала хвороба очей. Він повернувся на батьківщину, сподіваючись одужати там, але, побачивши її береги, утратив зір назавжди. Та не щезло в небутті побачене й почуте ним: воно ожило в зігрітому любов'ю до людей поетичному слові Гомера.

Перебування на Ітаці (батьківщині Одисея), відвідування Пелопоннесу (краю ахейців) дали поштовх до створення «Іліади» й «Одіссеї».

Смірна заздрісно й невдячно зустріла свого сина. Гомер змушений був стати мандрівним співцем-аедом, подорожуючи з формінгою (лірою) у руці від одного грецького міста до іншого.

Довго блукав він, заробляючи на життя, і вже хотів осісти в затишній колонії Кіме, але й тут йому не пощастило: Гомерові не надали притулку, мовляв, пригріємо одного зайду, завтра нас обсяде ціла згряя дармоїдів.

І знову дорога, і знову злидні. У Фокеї, що поблизу Смірни, якийсь Тесторід викрав у поета записані ним епічні твори й виконував їх як власні на острові Хіос, заживши чужою працею і славу, і статок.

Скривджений співець на попутному судні вирушив до Хіосу. Там він блукав лісом на узбережжі, поки не трапився йому пастух на ім'я Глак. Своєю мудрістю Гомер полонив Ліка, заможного господаря цього пастуха, і той доручив йому виховання своїх дітей.

Хіосці прихильно поставилися до аеда. Зігрівшись зрештою людською ласкою, Гомер завершив тут «Іліаду» й «Одіссею», із вдячністю згадавши в поемах імена тих, хто у біді простягнув йому руку допомоги.

Давнім світом ширилися чутки про співця. Уже сивочолим поет вирушив до Афін. Здавалося б, усі негаразди й випробування позаду, проте Гомерові не вдалося випити сповна солодкий келих слави: він помер дорогою до Афін на невеликому острові Іос, де й був похований. Надмогильний напис сповіщає:

Тут божественний Гомер під покровом землі спочиває,
Той, що словом своїм нездоланних героїв уславив.

Сім грецьких міст сперечалися за право називатися батьківщиною видатного співця: Смірна, Родос, Колофон, Самалін, Ірос, Аргос та Афіни. Місця, де нібито побував Гомер, вельми шанують досі: печеру в Смірні, де він начебто любив творити, тополю в Хіосі, під якою полюбляв відпочивати.

2. Словникова робота (запис до зошитів)

Епічна поема (від грец. *poіeta* — твір) — один із жанрів ліро-епосу; твір значного обсягу (переважно віршований), у якому поєднано епічні (зовнішній

сюжет, характери, оповідна форма) та ліричні елементи (авторські переживання, ліричні відступи, розкриття внутрішнього світу героїв).

У ліро-епічній поемі нерідко наявні також елементи драми — напружена дія, конфлікт, монологи та діалоги тощо. За часів античності епічна поема була пов'язана з міфологією та відображала події загальнонаціонального значення. Такими є «Іліада» й «Одіссея» Гомера, «Енеїда» Вергілія та ін. Перше теоретичне обґрунтування цього жанру дали Платон і Аристотель.

3. Слово вчителя

— Гомерівське питання виникло ще за доби еллінізму й охоплює здебільшого дві проблеми: авторство та обставини виникнення гомерівського епосу. У VI ст. до н. е. за розпорядженням афінського тирана Лісистрата було вперше ретельно досліджено гомерівські тексти. До V ст. до н. е. поетові, крім «Іліади» й «Одіссеї», приписували ще багато епічних поем. Але за еллінської доби заперечувалося авторство Гомера щодо «Одіссеї». Наприкінці XVIII ст. навіть стверджували, що «Іліада» Гомера — це сукупність окремих героїчних пісень, буцімто зведених воедино невідомим редактором тільки у VI ст. до н. е. Однак це твердження невдовзі категорично відкинули більшість академічних учених, а також поетів і письменників, які високо цінували художню досконалість гомерівського епосу, — зокрема Гете, Шиллер, Гоголь. Сьогодні завдяки комп'ютерним дослідженням доведено, що поема «Іліада» — це твір одного автора, а не зібрання легендарних оповідей. Також доведено, що «Одіссея» написана на 30–40 років пізніше за «Іліаду». Ці дослідження є ще одним доказом існування давньогрецького співця. Проте досі одностайної думки щодо гомерівського питання немає. Одні дослідники твердять, що Гомер — міфічна особистість, тому його поеми слід розглядати як фольклор, інші — що Гомер реальна людина, утілення високої духовності античної культури.

4. Практична робота (у групах)

- ♦ У двох групах опрацюйте теоретичний матеріал. Складіть тези. Перекажіть однокласникам здобуту інформацію.

Матеріал для опрацювання у групах

1-ша група. Міфологічні елементи поеми «Одіссея». У поемі Гомера «Одіссея» є багато міфологічних елементів: активну роль у долі головного героя відіграють небожителі — Зевс (Кронід), який вирішує долю Одіссея (той, попри все, має повернутися додому); Афін Паллада, що допомагала ахейцям у війні проти Трої, а потім супроводжувала Одіссея у його мандрах додому, рятувала, коли він потрапляв у скрутне становище, давала слушні поради; вісник Гермес, що передавав волю богів; Посейдон, брат Зевса й бог моря, який розгнівався на Одіссея й постійно йому перешкоджав (за допомогою вітрів здіймав бурю, чим спричиняв загибель численних супутників царя Ітаки).

У творі згадано імена багатьох німф, чарівниць, сирен — Каліпсо, Іно, Кіркеї тощо; чудовиськ Скілли та Харібди.

Міфологічним елементом є й розповідь про феаків, яких вважали одним із благословених народів, адже вони своїм заступником обрали Посейдона. Феаки були вправними мореплавцями, їхні кораблі мали систему навігації, яка допомагала не загубитися під час бурі чи в імлі. За міфами життя цього народу було суцільним святом — без сварок, розбрату, а владу царя контролювали 12 старійшин. Це образ ідеального царства. Згідно з поемою «Одіссея», кораблі феаків не мали стерна, тому що могли розуміти думки кермувальників і самі пливли за подумки вказаними маршрутами. У IV пісні поеми «Одіссея» є розповідь про перетворення морського бога Протея на різних тварин і про те, як Менелай упіймав Протея, коли той був людиною, та змусив розповісти про майбутнє. У XII пісні також зображено сирен — напівптахів-напівжінок,

що заманюють подорожніх своїм солодким співом. Тут-таки — розповідь про те, як Одісей проскочив зі своїми супутниками між Скіллою (чудовиськом із шістьма головами та дванадцятьма лапами) та Харібдою (виром, який поглинав усіх, хто опинявся поблизу нього, у морську безодню).

Письменники пізніших часів використовували тексти поем Гомера і як джерело міфів.

2-га група. Художні особливості гомерівської поеми. У творі Гомера «Одіссея» 12 110 рядків, і чи не кожен із них проаналізовано, досліджено істориками, філософами, літературознавцями. За жанром «Одіссею» визначають і як поему, і як героїчний епос. Насправді в цьому творі можна виявити ознаки всіх родів літератури — епосу, лірики, драми; є також комедійні й сатиричні елементи.

Написаний твір особливим розміром — гекзаметром, який порівнюють, за словами К. Г. Паустовського, із розміреним рокотанням морських хвиль.

У стилі поем збереглося багато елементів, що беруть початок у пісенній стадії розвитку епосу (боги, люди, речі — усе має епітети: *волоока* Гера, *совоока* Афіна, *розоперста* Еос, *хитромудрий* Одісей, *чорнобокі* кораблі тощо).

Традиційні для сучасної літератури художні засоби — епітети, порівняння, метафори — беруть початок із творів Гомера. Тільки вони в нього складні, розгорнуті у великі поетичні картини.

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ

Евристична бесіда

- ◆ Коли виникло гомерівське питання? (*За доби еллінізму.*)
- ◆ Які проблеми воно охоплює? (*Авторство й обставини виникнення гомерівського епосу.*)
- ◆ Коли вперше було досліджено гомерівські тексти? (*У VI ст. до н. е.*)
- ◆ Які версії існують щодо написання «Іліади» й «Одіссеї»? (*«Іліаду» написав Гомер, а «Одіссею» — інший автор.*)
- ◆ Які версії існують щодо особистості самого Гомера? (*Реальна або міфічна особистість.*)
- ◆ Яке існує твердження стосовно «Іліади»? (*Це сукупність окремих героїчних пісень.*)

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Інтерактивний прийом «Незавершене речення»

- ◆ Завершіть речення:
 - «Мені вже було відомо...»;
 - «Проте я навіть не здогадувався (не здогадувалася), що...»;
 - «Відтепер я знатиму про...».

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: опрацювати конспект та матеріал підручника за темою уроку.

Випереджальне (для охочих): переглянути телефільм «Одіссея» (реж. А. С. Кончаловський; 1997; Італія, Велика Британія, Німеччина, США).

Дата _____

Клас _____

УРОК 3

Тема. Уславлення людського розуму, вірності, винахідливості й допитливості. Засудження беззаконня, насильства, несправедливості, самовпевненості й марнославства. Образ Одисея

Мета — формувати компетентності: *предметні* (знання змісту поеми Гомера «Одіссея», її провідних тем та мотивів; навички аналітико-дослідної роботи з текстом; культуру зв'язного усного мовлення, мислення; естетичний смак); *ключові* (уміння вчитися: пізнавальну активність, критичне мислення; комунікативну: навички спілкування в колективі й толерантне ставлення до думок і почуттів оточуючих; інформаційну: уміння визначати роль деталі в тексті; навички роботи з книгою; здоров'язбережну: жагу до життя; загальнокультурну: читацькі інтереси; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань.

Обладнання: зображення бюста Гомера, ілюстрації до «Одіссеї», роздавальний матеріал.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

1. Літературний диктант

- ♦ Як в античності звучало слово *сліпий*? (Гомер.)
- ♦ Поняття, що означає *слово, розповідь, оповідання*. (Епос.)
- ♦ Один із героїчних творів Гомера. («Іліада».)
- ♦ Твір Гомера з побутовим сюжетом. («Одіссея».)
- ♦ Місце в Хіосі, пов'язане з ім'ям Гомера. (Скеля.)
- ♦ Музичний інструмент, із яким мандрував Гомер. (Ліра, формінга.)
- ♦ Яке питання, що стосується Гомера, залишається відкритим? (Гомерівське питання.)
- ♦ Інша назва Греції. (Еллада.)
- ♦ Справжнє ім'я Гомера. (Мелесіген.)

2. Евристична бесіда

- ♦ Чи можна назвати Гомера *обличчям античності*? Чому?
- ♦ Що різнить «Одіссею» та «Іліаду»?
- ♦ Чи належить «Одіссея» до героїчного епосу? Відповідь аргументуйте.

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Аналіз тексту літературного твору (робота в групах)

- ♦ У групах складіть сюжетний ланцюжок подій поеми Гомера «Одіссея», доповнюючи й уточнюючи пропозиції решти груп.

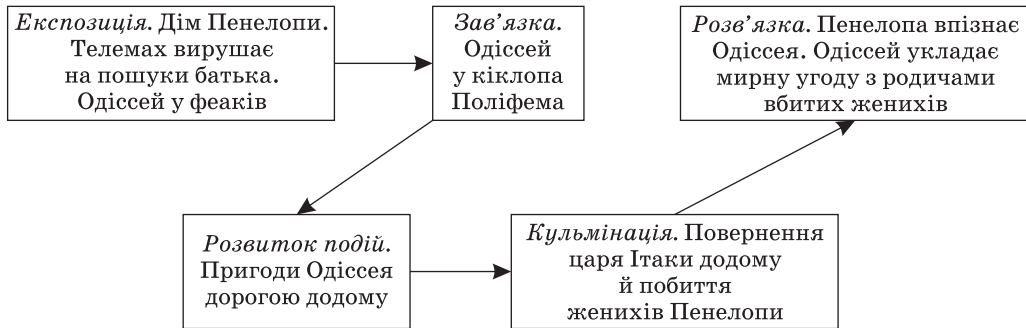
Очікуваний результат

Шлях Одисея (10 років): Троя → земля кіконів → земля лотофагів → острів кіклопів (циклопів) → острів вітрів Еола → земля лестригонів → царство Кіркеї (Цирцеї, Кірки; 1 рік) → царство Аїда → сирени → між Скіллою (Сциллою) та Харібдою — острів биків Геліоса → царство Каліпсо (7 років) → царство феаків (царя Алкіноя й цариці Навсікаї) → острів Ітака.

2. Практична робота (запис до зошитів)

- ♦ Складіть схему композиції поеми Гомера «Одіссея».

Композиція поеми Гомера «Одіссея»

3. Аналіз тексту літературного твору

- ♦ Проаналізуйте фрагменти поеми, відповідаючи на поставлені запитання.

Заспів (пісня 1, вірші 1–21)

1. До кого Гомер звертається у заспіві?
2. Чим початок поеми «Одіссея» нагадує «Іліаду»?
3. Як поет характеризує свого героя, які епітети добирає до його образу?
4. Хто з богів співчував Одіссеєві, а хто ненавидів його?
5. Як ставиться автор до супутників Одіссея?
6. Продовжте речення: «Заспів за змістом — це...».

«Одіссея». Одіссея і кіклоп Поліфем (пісня 9, вірші 181–566)

1. Як схарактеризував Одіссея країну кіклопів і цей народ?
2. Із якою метою Одіссея вирушив до печери кіклопа?
3. Змалуйте зовнішність Поліфема. На що вказує такий портрет, як через нього виражено ставлення автора до кіклопа?
4. Опишіть печеру Поліфема. Про що свідчить цей опис?
5. Чому Одіссея не розповів кіклопові про те, що його корабель стоїть неподалік?
6. Навіщо, на вашу думку, автор так детально розповідає про поїдання кіклопом супутників Одіссея?
7. Як Одіссея зумів перехитрити Поліфема й звільнитися разом із товаришами з його печери, заваленої каменем?
8. Чому Поліфем не дістав допомоги від своїх одноплемінників?
9. Які риси характеру проявив головний герой, коли відпливав з острова кіклопів? Як це характеризує художню майстерність Гомера?

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ

1. Аналіз образу героя літературного твору (робота в групах)

Запитання для 1-ї групи

- ♦ Розкажіть про походження та соціальний статус Одіссея. (Цар острова Ітаки. Його батько — Хитрий Сізіф (Лаерт), дід — Автолік, прадід — бог Гермес (покровитель вправних і спритних); його багатство — отари. Він має дружину Пенелопу й сина Телемаха.)
- ♦ Що відомо про ділові якості героя? (Він досвідчений воїн, «градоборець» (саме він придумав троянського коня), один із ахейських ватажків.)
- ♦ Розкажіть про фізичний стан та зовнішність Одіссея. (Звичайна людина, але фізично сильна й витривала.)
- ♦ Якими рисами наділив автор свого героя? (Одіссея — уособлення мудрості; він неабиякий оратор, талант дипломата поєднується в ньому із силою,

мужністю, спритністю, вправністю в бою; Одиссей приваблює своєю відданістю батьківщині: де б він не був, якими б приладами його не спокушали, він мріє повернутися на свою маленьку Итаку. Гідне поваги й Одиссеєве кохання до Пенелопи: безліч пригод і безліч жінок поставили боги на його шляху, але навіть прекрасна німфа Каліпсо не змусила його забути про дружину; Одиссей напрочуд вигадливий, про що свідчать епізоди його втечі від кіклопа Поліфема, його боротьби з Кіркеєю, здолання ним Скіллі й Харібди).

Запитання для 2-ї групи

- ♦ Чи тільки силу й героїзм Одиссея оспівує автор у поемі? (Гомер оспівує не лише героїзм, а й те, що цар Итаки все вмів робити власноруч, не цурається будь-якої праці. Одиссея змальовано героєм і людиною, відданим батьком і чоловіком, полум'яним патріотом своєї батьківщини.)
- ♦ На вашу думку, чи є Одиссей ідеальною людиною? (Інколи герой буває марнославним, підступним до ворогів, глузливим, жорстоким, хитрим, нерозважливим (відплиття від острова кіклопів), не завжди прислухається до порад своїх супутників.)
- ♦ Як ставляться до героя інші персонажі поеми? (Одиссея поважають, оскільки він завжди вірить у себе, тому навіть у найтяжчі часи знаходить сили, щоб рухатися далі; він стає розумним лідером, намагається протистояти стихії, відповідаючи за всю команду; своєю кмітливістю він перемагає Поліфема та звільняє з печери кіклопа товаришів, наказавши причепитися низу до баранів і овець отари; вистоявши в сутичці з чарівницею Кіркеєю, не поспішає скористатися гостинністю, вимагаючи насамперед звільнення своїх супутників від чарів. Відважний мореплавець, зухвалий шукач пригод, Одиссей ще й розсудливий, кмітливий і працелюбний господар, що постійно дбає про свій зиск.)

2. Творча робота

- ♦ Ви повністю прочитали поему Гомера «Одиссея». Як би ви зацікавили друзів, щоб вони також прочитали її? Створіть творчий рекламний проект поеми «Одиссей».

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

1. Інтерактивна вправа «Асоціативний куц»

- ♦ Складіть асоціативний куц до поеми «Одиссея».

2. Практична робота

- ♦ Складіть пам'ятку «Переклади поеми “Одиссея” українською».

Очікуваний результат

Переклад епосу Гомера вимагає високої поетичної майстерності. Над ним працювало багато митців. Поміж них — Олександр Навроцький, один із членів Кирило-Мефодіївського братства, у якому він підтримував революційно-демократичне крило, очолюване Тарасом Шевченком. У 1860–1870-х рр. Навроцький здійснив повний переклад «Іліади», який, проте, не було видано.

Степан Руданський намагався наблизити грецький епос до українського народно-пісенного ладу та «перелицював» Гомера. Йому належить повний віршований переклад «Іліади».

1887 року в альманасі «Складка» вийшла перша пісня «Іліади» в перекладі Володимира Самійленка. Опубліковано два уривки з «Іліади» та фрагмент з «Одиссеї» Івана Франка.

Над перекладом «Одиссеї» працювали також Пантелеймон Куліш та Олександр Потебня. Леся Українка переклала III і початок IV пісні «Одиссеї».

Як перекладач Гомера, безперечно, заслуговує на увагу Петро Ніщинський, що підписував свої твори псевдонімом Петро Байда. Поет, композитор,

громадський діяч, викладач грецької мови, він перекладав античну класику: у Львові 1883 р. вийшли друком I–XII пісні «Одіссеї», 1802 р. — XIII–XXIV. То був перший повний переклад «Одіссеї», що відповідав розміру оригіналу. Ніщинський переклав також 12 пісень «Іліади», із яких надруковано 6.

Опубліковано фрагменти «Іліади» й у перекладі Андрія Білецького, Федора Самоненка. Вагомим надбанням вітчизняної культури є повний переклад «Іліади» й «Одіссеї», виконаний розміром оригіналу Борисом Теном. Цей переклад відповідає всім вимогам сучасного гомерознавства і відзначається художньою майстерністю. Фахівці оцінили його як подію українського культурного життя.

Запам'ятаймо!

- 1860–1870 рр. — повний переклад «Іліади» — Олександр Навроцький.
- 1887 р. — перша пісня «Іліади» — Володимир Самійленко.
- 1889–1892 рр. — перший повний переклад «Одіссеї» — Петро Ніщинський.
- Повний переклад «Одіссеї» (1963) й «Іліади» (1977) — Борис Тен.

3. Завершальне слово вчителя

— Гомерівська «Одіссея» ввібрала громадянські й сімейно-побутові ідеали давньогрецького суспільства — любов до батьківщини, домівки, почуття подружньої вірності, батьківського та синівського зв'язку. Проте здебільшого це історія відкриття світу. Людина, у цьому разі — Одісей, допитливо роздивляється загадковий, незвіданий, сповнений таємниць світ, що її оточує. Проникливий погляд героя прагне досягнути таємниці цього світу. Потяг до пізнання невідомого — головний ідейний стрижень мандрівок і пригод Одісея. Певною мірою це й давній утопічний роман, адже Одісей побував і в потойбічному світі (Аїді), і в країні соціальної справедливості, загального процвітання та благополуччя — на острові феаків. Він також зазирнув у майбутнє технічного прогресу людства — плив на кораблі, керованому думкою. Ніщо не зупиняло його допитливості. Він ладен усе стерпіти, усе здолати, які б біди не загрожували йому, заради того, щоб досягнути незвідане, ще не випробуване.

В «Одіссеї» Гомер оспівує та прославляє життя, піднесено малює його торжество.

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: дати письмову відповідь на запитання «Чому Гомер неодноразово називає Одісея хитромудрим? Які епізоди поеми про це свідчать?»; повторити відомості про добу Відродження, його представників.

Випереджальне (індивідуальне): підготувати повідомлення про переклади Данте українською.

ДОДАТОК ДО УРОКУ

Образ Гомера та його героїв в інших видах мистецтва

Уплив Гомера відчувається майже в усіх видах мистецтва. Мотиви й образи його поем знайшли друге життя у творчості таких несхожих митців, як фламандець XVII ст. Якоб Йорданс («Каліпсо доставляє припаси на корабель Одісея») й англієць XIX ст. Вільям Тернер («Одісей та Поліфем»). Героїв Гомера зображено у живописі російського реаліста Валентина Серова («Одісей і Навзікая») та французького романтика Ежена Делакруа («Виховання Ахілла», 1862).

Персонажі Гомера стали героями численних опер, зокрема італійця К. Дж. А. Монтеверді («Повернення Улісса на батьківщину», 1640) та француза Ш. Ф. Гуно, представників музичного класицизму К. В. Глюка («Паріс та Єлена», 1769) та романтизму Л. Г. Берліоза (опера дилогія «Троянці», 1859). 1980 року в Києві вперше поставлено оперу про дитинство Ахілла — «Деїдамія», створену Г. Ф. Генделем 1741-го.